

ČERVENÝ KLÁŠTOR A ROMUALD HADBAVNÝ

Uhorské kráľovstvo po svojom vzniku začiatkom 11. stor. bolo v okrajových oblastiach riedko osídlené, a to najmä v regiónoch ležiacich v horskom pásme lesov. Od pol. 12. stor. aj do podtatranskej oblasti prichádzajú osadníci prevažne z nemecky hovoriacich území. Usadzovali sa na majetkoch v kráľovskom vlastníctve a na majetkoch vznikajúcej šľachty. Na utváraní sídelnej siete stredovekého Uhorska mali podiel aj cirkevné inštitúcie – biskupstvá alebo kapituly a kláštory. Predovšetkým tie, ktoré sa vo svojej činnosti venovali nielen duchovnej aktivite a vzdelanosti, ale aj fyzickej činnorodej práci. Viaceré z nich sa stali aj centrami šírenia nových hospodárskych poznatkov a spôsobov obrábania pôdy. Teda boli nielen strediskami kresťanského kultu, ale usilovali sa o kultivovanie okolitého prostredia a o obrábanie majetkov, ktoré dostali od svojich fundátorov pri ich založení. Na Spiši vzniklo v stredoveku 12 kláštorov.

Vo svojej prednáške sa zameriam na rehoľu kartuziánov a kamaldulov, ktorí pôsobili v Červenom kláštore.

Kartuziáni v Červenom kláštore

Zakladateľom rehole kartuziánov v roku 1084 bol sv. Bruno. Svoje pomenovanie rehoľa získala od názvu miesta, kde bolo postavené prvé provizórium kláštora, v Grande Kartusi pri Grenobli vo francúzskych Alpách.

V 14. storočí táto rehoľa zaznamenala veľký rozvoj. Začiatkom 14. stor. vznikli aj na Spiši 2 kartuziánske kláštory. I. kláštor, ktorý začali stavať v roku 1305 na Skale útočiska pri Letanovciach, a druhým kláštrom bol tento Lechnický kláštor v Pieninách, ktorý založili letanovskí kartuziáni na základe donácie od magistra Kakoša Berzeviczyho. Jeho zakladajúcu listinu potvrdil aj uhorský kráľ Karol Róbert.

Kartuziáni patrili k najprísnejším rehoľným spoločenstvám a vyznačovali sa asketickým spôsobom života – chudobou, mlčaním, pôstom. Veľký význam pripisovali knihám, a preto sa venovali ich prepisovaniu a ilumovaniu. Kartuziáni sa nevenovali pastorácii. V oboch spišských kláštoroch boli vyhotovené hodnotné kódexy – rukopisné knihy. Prepisovali ich vo svojich celách pátri a boli prepojení na krakovské univerzitné prostredie. Kartuziáni sa zaoberali tiež alchýmiou a astrológiou. V Lechnickom kláštore v 16. stor. až do jeho zániku pôsobil chýrny alchymista Martin Kacperborovič.

V písomných prameňoch sa kartuziánsky kláštor pri Dunajci nazýval Dom doliny sv. Antona alebo Kláštor v Lechnici sv. Antona. Názov Červený kláštor sa v prameňoch objavuje až po zániku lechnickej kartúzy. Kláštor v tom čase obývali dve skupiny mníchov – pátri, ktorí obývali samostatné mníšske cely, a brátri obývajúci spoločnú budovu konventu. S dejinami lechnickej kartúzy je spätá existencia školy, knižnice a nemocnice.

Kláštor pri Dunajci sa tešil značnej priazni uhorských i poľských kráľov, dostával rôzne výsady, čo súviselo tiež s jeho polohou na uhorsko-poľskom pohraničí. Najťažšie chvíle v živote kláštornej komunity nastali počas prvého husitského vpádu na Spiš v roku 1431. Vpády sa opakovali aj v rokoch 1447 – 48, kedy obidva kartuziánske kláštory na Spiši napadli bývalí husitskí bojovníci – bratrci, ktorí sa tu zdržali dlhšie a vybudovali si tu poľné pevnosti – tábory. Ako vhodné miesto pri Lechnickom kláštore si tu vybrali priestor neďalekých Haligovských skál.

Obdobie vnútorných súperení v Uhorsku po bitke pri Moháči r. 1526 a predovšetkým nástup reformácie priniesli postupné oslabenie pozície a následne zánik oboch kartuziánskych kláštorov na Spiši. Po takmer 250 rokoch sa ukončilo pôsobenie mníchov kartuziánov v kláštore pri Dunajci. Podobný osud postihol aj iné kláštory na Spiši. Nová doba - polovica 16. stor. zatriasla základmi starého sveta...

Architektúra kláštora – predstavuje klenot stredovekej architektúry

Celý komplex stavieb kláštora sa skladá z dvoch častí – horný kláštor tvorili cely pátrov so záhradkami postavené po obvode väčšieho nádvorja. Najvýznamnejšia zástavba kláštora bola sústredená okolo rajskeho dvora, po obvode ktorého vystávali malú krížovú chodbu. Z nej prechádzali do kostola, kapitulnej siene, konventu a refektára. V okrajových častiach kláštorného areálu postavili mlyn, hospic a hospodársky objekt so stajňami a sýpkami.

Najvýznamnejším objektom je Kostol sv. Antona pustovníka, ktorý sa budoval od roku 1360. Bol pôvodne jednolodňový, bezvežový, zaklenutý šiestimi poľami gotickej rebrovej klenby. Má pozdĺžny halový tvar ukončený polygonálnou svätyňou, orientovanou na východ.

Cely pátrov mali štvorcový tvar 9 x 9 m. Členili sa na tri časti veľkú prednú miestnosť – dielňu a dve menšie – obytnú časť a dreváreň. Pri každom domčeku bola záhradka. Každý domček so záhradkou tvoril uzavretý celok, v ktorom mních prežil osamote väčšinu svojho života.

Po odchode kartuziánskych mníchov z Lechnického kláštora stráca objekt charakter duchovného príbytku. Až do začiatku 18. stor. plní funkciu obytného sídla pre svetských pánov. Od roku 1563 bol jeho správcom prepoš Spišskej kapituly Juraj Bornemisza. Potom ho dostal do zálohu Gašpar Magoczy za podporu cisárskej rodiny Maximiliána II. Od nich získal panstvo Imrich Tókoľy. Ten ho po krátkom čase predal Jurajovi Horváthovi Palocsaymu. Roku 1625 ho kúpila rodina Rákoczy. Počas ich pôsobenia plnil kláštor funkciu hraničnej pevnosti – tento rod sa aktívne podieľal na nepokojoch v Uhorsku v 17. stor. Vdova Alžbeta Rakoczyová predáva kláštor v roku 1699 nitrianskemu biskupovi Ladislavovi Matiašovskému, ktorý vo svojom testamente z roku 1704 zanechal kláštor kamaldulom. V testamente sa píše, aby sa mnísi 1- krát denne modlili za jeho hriešnu dušu.

Kamalduli v Červenom kláštore

Kamalduli sa v Červenom kláštore usadili v roku 1711. Za zakladateľa kamaldulskej pustovníckej rehole je považovaný svätý Romuald, ktorý žil na prelome prvého a druhého tisícročia. Ten sa snažil presadiť ideálny spôsob života mníchov pustovníkov. Znamenalo to samotu v púšti a samotu pri modlitbách. Podľa tejto predstavy založil Svätý Romuald kláštor v blízkosti Florencie – Campus Maldoli – Camaldoli, ktorý bol ako aj celá kongregácia v roku 1072 potvrdená pápežom Alexandrom II.

V Červenom kláštore pôsobila výlučne pustovnícka kongregácia pod názvom Eremus Conventus Montis Coronae.

Príchodom kamaldulov došlo tu k niekoľkým zmenám na vonkajšej a vnútornej podobe budov. V hospodárskej tradícii nadviazali kamalduli na svojich kartuziánskych a svetských predchodcov. Zamerali sa na uspokojenie vlastných strohých potrieb, ale i na pomoc ostatným ľuďom v okolí. Podarilo sa im obnoviť sklárne v Lesnici, využili staršie právo vyberať clo, prevádzkovali mlyn a pivovar, obnovili lekáreň, taktiež nocľaháreň pre okoloidúcich cestovateľov. Opäť začala pre ich potreby fungovať knižnica, vytvorená bola kanalizácia a samotný kostol dostal v roku 1750 vežu. Na barokovej výzdobe architektúry sa podieľali maliari z Talianska. K vtedajšiemu komplexu budov sa v ich období vykonala ešte prístavba jedného nádvorja.

Aj kamaldulskí mnísi boli rozdelení na pátrov a frátrov. Domčeky pátrov mali obdĺžnikový pôdorys a 4 miestnosti - dormitorium, oratórium, laboratórium a celárium. Každý domček mal svojho duchovného patróna. Kamalduli sa nevenovali len modlitbe – ale aj štúdiu náboženskej literatúry a iným vedám a umeniu. Mnísi sa museli stravovať

striedmo, jedli len plodiny, ktoré sa im urodili vo vlastných záhradkách, jesť mäso mali zakázané. Preto sa venovali najmä loveniu rýb. Trošku voľnejšie pravidlá sa vzťahovali na bratrov, ktorí zabezpečovali chod kláštora, ale starali sa aj o ľudí v jeho okolí. Pre okolie prevádzkovali lekárňu, ktorá bola známa aj za hranicami krajiny. V roku 1756 sa stáva správcom lekárne brat Cyprián – najznámejšia a legendami opradená postava kamaldulských mníchov. Za jeho pôsobenia sa dostáva jeho lekárňu do povedomia celého Uhorska.

Významnou osobnosťou z Červeného kláštora je **Romuald Hadbavný**. Narodil sa 10. novembra 1714 v Janovciach-Machalovciach pri Poprade. Otec sa volal Peter, matka Mária, rod. Grodkovská. Zatiaľ poznáme jeho dvoch súrodencov – Baltazár, ktorý bol v službách dedičných županov Spiša, a Daniel, ktorý bol františkánom, minoritom v Prešove. Romuald absolvoval pravdepodobne Gymnázium u jezuitov v Levoči, rehoľný noviciát a teológiu v Nitre na Zobore. V roku 1739 bol vysvätený za diakona a 1740 za kňaza. Tu v Zoborskom kláštore mal dobrú príležitosť osvojiť si západoslovenské nárečie a kultúrnu západoslovenčinu.

Od roku 1744 bol už členom pustovne sv. Antona v Červenom kláštore. Tu bol pomocným archívárom, dozorcom nad kláštornou disciplínou, ekonómom kláštora a správcom hospicu, sakristiánom a určoval poradie omší a zapisovateľom konventuálnej kapituly. Tieto kláštorné funkcie plnil do roku 1761. Predstaveným kláštora nikdy nebol. Vyššiu funkciu zastával iba raz v roku 1747, keď ho Generálna kapitula vymenovala za asistenta vikára Rakúsko-uhorskej provincie. Pravdepodobne žil v tomto roku v kláštore na Kalenbergu pri Viedni. Stojí za povšimnutie, že zastával prevažne duchovné funkcie, aj zo stránky intelektuálnej bol mimoriadnou osobnosťou, ale aj napriek tomu sa nestal priorom kláštora.

V roku 1761- 1762 ho Generálna kapitula preložila do kláštora v Lanser pri Šoporni. Aký bol dôvod jeho preloženia? Za pravdepodobné sa považuje trest, ktorý nasledoval v dôsledku rozhodnutia diecézneho biskupa a po spore o majetky so spišskostaroveským farárom, v ktorom sa Hadbavný exponoval. Alebo jeho odchod súvisí nejakým spôsobom s kultúrnymi dielami červenokláštorských kamaldulov. Toto by mohol potvrdiť fakt, že nebol preložený na Zobor, ale do národne cudzieho prostredia. Nie je vylúčené, že Generálna kapitula chcela takto potrestať hlavného iniciátora prác, ktoré mali svetské zameranie a navyše boli vytvorené v slovenskom jazyku. Na skutočnosť, že kamaldulské diela nevyšli tlačou, Skladaná a Hayeková hľadajú vysvetlenie v Hadbavného rehoľnom treste.

V Lanseri sa necítil dobre, sťažoval si, že je tu neuzitočný a že v Červenom kláštore má už pripravenú rakvu. Od roku 1763 bol znova v Červenom kláštore a až do smrti bol knihovníkom zapisovateľom kapituly, archívárom, revízorom a vizitátorom chorých. Počas roka 1779 ochorel, preto písomne požiadal priora kláštora, aby mohol užívať celu so zariadením, spať aj cez deň, pretože je už starý, ponechať si jedlo na druhý deň, aby mu iný obrobil záhradku, lebo už nevládze, aby si mohol ponechať staré teplejšie oblečenie, dostávať žajdlík vína – pivo mu škodí. Celý august 1780 už neslúžil sv. omše, pravdepodobne ležal na smrteľnej posteli. Zomrel 30. augusta 1780 vo veku 66 rokov. Pátri slúžili za neho rekvie 9 týždňov, čo bolo dôkazom, že zomrel niekto, kto preslávil nielen meno kláštora.

S Červeným kláštorom a Romualdom Hadbavným sa spája vznik diel celonárodného kultúrneho významu – ide o 1. slovenský preklad celej Biblie, Latinsko-slovenský slovník a preklad náboženských spevov franc. benediktína Ľudovíta Blossia a menších historických prác s lokálnym zameraním. Tieto diela zostali iba v rukopise a boli dlho neznáme.

1. O preklade Svätého písma

Poznať Sväté písmo znamenalo celé storočia vrchol vedy a kultúry duše. Po celý stredovek sa národy pretekali, aby mohli čítať Písmo vo vlastnom jazyku. Napr. Česi majú preklad zo 14. stor., poľský preklad z roku 1561, maďarské preklady sú z 15. stor. a pod.

Slovenskí kňazi a vzdelanci používali český preklad Svätého písma. Ako prvý a najstarší preklad po veľkomoravských vierozvestcoch sa uvádzal doteraz preklad Juraja Palkoviča, ostrihomskeho kanonika, vydaný v Ostrihome v rokoch 1829 a 1832. O staršom preklade sa vedelo, že existoval, ale považoval sa za nenávratne stratený. Až v roku 1947, po 150 rokoch, objavil rukopis vo farskej knižnici v Cíferi miestny farár a upozornil na to Dr. Vendelína Jankoviča, ktorý tam našiel slovenský preklad celého Sv. písma v dvoch zväzkoch s 920 a 775 stranami. Kaligrafický rukopis prekladu je dôkazom, že bol pripravený pre tlač. Indície, že rukopis pochádza z Červeného kláštora, potvrdzuje to, že preklad bol v majetku knižnice kamaldulských mníchov v Červenom kláštore na Spiši, ako je zaznamenané v rukopise na titulnom liste Sancti eremi sancti Antonii abbatis de Valle Lechnicz a že rukopis je napísaný na papieri - podľa vodoznaku vyrobenom v popradskej papierni. Žiaľ, ani o autorovi prekladu, ani o mieste prekladu niet v rukopise najmenej zmienky. Preklad Biblie bol vyhotovený z Vulgaty – svedčia o tom najmä marginálne latinské vysvetlivky. Vulgata je všeobecne rozšírený latinský preklad Biblie, ktorý bol ako jediný platný v rímskokatolíckej cirkvi. Je doslovný a verný a možno ho klásť na úroveň Palkovičovho prekladu. Cennou súčasťou prekladu je aj lekciónár čítaní na rozličné príležitosti, čo je dôkaz toho, že títo mnísi sa starali aj o veriacich z okolia kláštora.

Ako sa dostal rukopis do Cífera, nie je úplne jasné. Je na ňom niekoľko ex librisov. Pôvodný vlastník – pustovník sv. Antona v Červenom kláštore je zapísaný na titulnej strane. Záhadou je, ako sa dostal preklad do Hontu. Vieme len, že v rokoch 1762 -1793 bol farárom v Hontianskych Nemciach Imrich Hadbavný, rodák z Machaloviec na Spiši. Vendelín Jankovič sa domnieval, že Romuald a Imrich boli asi príbuzní. Z Hontianskych Nemiec sa dostal rukopis do Plachtiniec ako majetok farára Šimona Kubányho a odtiaľ zasa do Cífera ako majetok farára Jozefa Kubányho. (Kňazi, ktorí sa hlásili k Slovenskému učenému tovarišstvu). Originál prekladu sa od roku 1998 nachádza v Arcibiskupskom archíve v Trnave.

2. Synchronne s prekladom Svätého písma vznikol v Červenom kláštore vynikajúci Latinsko-slovenský slovník. Jazykovedci ho nazývajú Kamaldulský slovník. Rukopis je datovaný rokom 1763 a má 942 strán. Slovník vznikol z praktickej potreby pre účely kláštora a bol zostavený pomocou troch slovníkov - ako prvý prameň Latinsko-maďarský slovník Párizu – Pápaiho. Druhým prameňom je Latinsko-český slovník od Gašpara Wusinnu a ako tretí prameň určil F. Gregor Latinsko-poľsko-nemecký slovník Gregora Cnapia. Kamaldulský slovník má veľký význam pre slovenskú historickú lexikografiu a lexikológiu. Je produktom viacerých autorov s jednoznačnou prevahou západoslovenčiny, ale aj s prvkami východoslovenských nárečí.

3. Tretím významným počínom je preklad náboženských spevov francúzskeho benediktína Ľudovíta Blossia – tiež s názvom Blossiove spevy, ktorý obsahuje okolo 720 strán.

Všetky tri diela sú napísané jedným rukopisom, vznikli v Červenom kláštore a sú napísané kultúrnou západnou slovenčinou. Ide o kolektívne dielo viacerých autorov. Ako sa to dá odôvodniť? V rokoch 1745 – 1772 tu bolo zriadené tzv. Professorium – teologické učilište pre mladých kamaldulských pustovníkov. Preto tu pôsobili vzdelaní kamaldulskí pátri z okolia Trenčína, Považskej Bystrice a Nového Mesta nad Váhom, teda zo západného Slovenska a boli schopní prekladať Bibliu do slovenčiny so slovnou zásobou všetkých oblastí, teda aj z okolia Považia či Nitry.

Na skúmaní týchto obdivuhodných prác sa doteraz podieľali mnohí historici a jazykovedci. Kamaldulský slovník objavil Beloň Rusínsky roku 1929 v Budapešti a v roku 1940 ten istý autor pripísal vytvorenie slovníka Romualdovi Hadbavnému.

Druhým bol už spomínaný historik Vendelín Jankovič - preskúmal rukopis prekladu Biblie objavený na rímskokat. fare v knižnici v Cíferi. Bol presvedčený o jeho vzniku v Červenom kláštore, avšak rozbor jazyka prekladu ho viedol k tvrdeniu, že jeho základom sú nárečia z okolia Nitry, teda preklad je spojený aj s kamaldulským kláštrom na Zobore. Neskôr vo svojej štúdií Z kultúrnej činnosti kamaldulov v Červenom kláštore z roku 1970 konštatoval, že v otázke autorstva prekladu sa od roku 1940 – keď Skripský uviedol Slovník do súvislosti s pátrom Hadbavným, sa nezmenilo nič. A preto naznačil, že otázku autorstva treba riešiť i za cenu omylu. Konštatuje - Romuald napísal v slovník Stručný návod k slovenskej gramatike, z toho vyvodil, že keď je autorom návodu, tak je aj autorom slovníka, a kto bol autorom slovníka, ten bol aj prekladateľom Biblie. Slovník a Stručný návod sú ovocím prekladania Sv. písma. Ani otázku použitého jazyka – kultúrnej západoslovenčiny netreba dávať do protikladu s Hadbavným, pretože je to zdanlivé. Hadbavný prežil skoro 10 rokov mladosti na Zobore a tu si mohol osvojiť západoslovenské nárečie, veď z tohto prostredia mal veďa seba rehoľných spolubratov, a tiež ako intelektuál ovládal i vtedajší jazyk vzdelancov. Dôkazom je aj to, že rukopis prekladu Biblie ma marginálne latinské poznámky a vysvetlivky písané Hadbavného rukou.

Eugen Pavlíný - jazykovedec pripúšťal, že prekladateľom bol mních z Červeného kláštora. Preklad celého Písma svätého do slovenského jazyka, ktorý má presnú gramatickú a pravopisnú normu v polovici 18. stor. dokazuje, že dejiny vlastného spisovného jazyka sa nezačínajú ani Bernolákom, ani Štúrom, ale treba ich vidieť už v pol. 18. stor., lebo vtedy v katolíckej časti národa vrcholí úsilie o vytvorenie slovenského spisovného jazyka.

Maďarský slavista F. Gregor na základe jazykového rozboru slovníka označil za konkrétneho autora slovníka Romualda Hadbavného.

Prof. páter Michal Lacko, člen Spoločnosti Ježišovej, preštudoval pramenné materiály o kamalduloch zo Slovenska – vo Frascati pri Ríme a štúdiu o nich po anglicky publikoval v roku 1965. Žiaľ, o kultúrnej práci kamaldulov nenašiel ani riadok v ich ústredí, ktoré pritom tak prísne dohliadalo na činnosť jednotlivých rádových domov.

V roku 1995 študoval v maďarskom Štátnom archíve v Budapešti zvyšky archívov kamaldulských mníchov zo Slovenska Jozef Vozár. Okrem archívnych dokumentov zo Zobora, pozrel aj dokumenty z Červeného kláštora, ktoré sú prevažne hospodárskej povahy. Sú tam aj dokumenty o pátrovi Romualdovi Hadbavnom – korešpondencia s jeho rukopisom, začiatok kroniky, ktorú začal písať o pustovní v Červenom kláštore a pod. Jednoducho sa tu zachovalo viac dokumentov. Dôležité je to, že slovenčina tam bola bežným jazykom a to umožňuje predpokladať, že tam mohla byť preložená do slovenčiny aj Biblia. Mnisi komunikovali s obyvateľmi panstva po slovensky, duchovnú správu v poddanských dedinách vykonávali tiež v slovenskom jazyku. Možno aj Bibliu preložili preto, aby ju mohli ľudia čítať v zrozumiteľnom jazyku. Bude však potrebné preštudovať všetky zachované písomnosti skôr, ako sa vysloví konečný úsudok. Pripúšťa aj spoluprácu mníchov oboch pustovní – Zobora a Červeného kláštora. Jednotná mohla byť len redakcia, ktorú mohol robiť spomínaný Don Romuald Hadbavný. Ukazuje sa, že ako archivár a pisár kapituly konventu mal primerané literárne vzdelanie a skúsenosti. Viedol zrejme aj korešpondenciu konventu.

Prof. Šimončič, známy slovenský historik a archivár, napísal, že preklad bol urobený pod vedením pátra Romualda Hadbavného. V svojom príspevku **Romuald Hadbavný a prvý slovenský preklad Svätého písma** napísal, citujem: „Bude to národný sviatok celého Slovenska, keď naši ľudia budú môcť držať v rukách prvý slovenský preklad Svätého písma. Tento veľký počin je dodnes nedocenený, iné národy pri takých kľakajú.“

V rokoch 2008 – 2012 boli na Katedre histórie a biblických vied TF KU v Spišskej Kapitule realizované dva výskumné projekty: *Historicko-exegetický výskum Kamaldulského prekladu Biblie* a *Digitalizácia Kamaldulského prekladu Biblie*. Na tomto výskume sa podieľali viacerí odborníci z oblasti histórie, slovenského jazyka a literatúry, kodikológie, paleografie a biblických vied zo Slovenska a Poľska. K nim sa pripojili aj externí spolupracovníci z oblasti informačných technológií a významne pomohli odborníci zo Slovenskej národnej knižnice v Martine.

I. Chalupecký, známy spišský historik a archivár, bol súčasťou výskumného tímu a preskúmal dostupné materiály v archívoch týkajúce sa tejto problematiky a publikoval v zborníku nasledovné informácie:

Prísnosti z Červeného kláštora sa nachádzajú na viacerých miestach. Najstaršie sú uložené v archíve Gréckokatolíckeho arcibiskupstva v Prešove, pretože od roku 1818 – boli vlastníčkmi tohto majetku. V Prešove sa zamerával na život R. Hadbavného a filigrány na papieroch, ktoré sa používali v Červenom kláštore – všetky pochádzajú z papierní z Popradu a niečo aj zo Sp. Novej Vsi. Tiež sa mu podarilo zistiť dôvod potrestania a preloženia pátra Romualda do kláštora v Lanseri. Skutočným dôvodom bol spor so spišským prepoštom o majetky s farnosťou Spišská Stará Ves. Ku koncu listu, ktorý z Lanseru napísal priorovi, priamo hovorí o tom, že pre tú vec bol bezdôvodne a falošne zbavený prokuratúry a preložený do Lanseru. Celkove možno z uvedeného archívneho štúdia dedukovať, že Romuald Hadbavný bol vysoko vzdelaný a rozhladený rehoľník, že mal krásne písmo a urobil pre kláštor mnoho dobrých služieb. Podľa všetkého si trest nijako nezaslúžil.

Podarilo sa mu získať aj zoznam knižnice Červeného Kláštora z 29. mája 1752. Obsahuje predovšetkým knihy latinské, ale aj nemecké a niekoľko maďarských. Preklad Biblie do slovenčiny uvedený nie je, ale je tu už zaevidovaný rukopis Sylabu latinsko-slovenského slovníka. Je tu aj viac jazykových príručiek. Dokazuje to, že uvedený Latinsko-slovenský slovník, ktorý sa v súvislosti s prekladom Biblie do slovenčiny používal, bol v červenokláštorskej knižnici. Veľmi pravdepodobne teda tu vznikol aj príslušný preklad.

Treba ešte poznamenať, že v jeho dobe sa používalo dvojaké písmo. Pri latinských textoch sa písalo latinkou, ktorú poznáme z mnohých jeho rukopisov ako veľmi peknú a vyspelú. Slovenské texty sa však v tejto dobe písali nemeckým písmom, nemeckou gotickou kurzívou, ktorou je napísaný aj čistopis slovenského prekladu Biblie a ktorú môžeme vidieť aj v jeho slovníku.

Časť písomností je uložených už v spomínanom maďarskom Krajinskom archíve v Budapešti. Niektoré dokumenty sú v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave. Zápisnice kapitulných zasadnutí z niektorých rokov sú v archíve v Levoči. Tu je cenný jeho rukopis, pretože zápisnice písal vlastnoručne.

No a ako hodnotia kamaldulskú Bibliu súčasní jazykovedci? Začiatok prepisovania Biblie z konceptu sa udáva dátumom 6. mája 1756 a prepísanie celej Biblie bolo dokončené v jari 1760. Je významným svedectvom vysokej duchovnej kultúry a jazykovej a intelektuálnej vyspelosti. Zásluhou významného nemeckého slavistu prof. Hansa Rotheho vyšlo v renomovanej edícii Biblia Slavica v Nemecku v roku 2002 faximilné vydanie v dvoch objemných zväzkoch s úvodným slovom kardinála Jána Chryzostoma Korca a odbornými štúdiami našich jazykovedcov v nemčine. Garantom za slovenskú stranu bol prof. Dr. Ján Doruľa, DrSc. Náklady vydania financovala nemecká strana.

Faksimile tohto prekladu biblie môžu záujemcovia vidieť od roku 2003 v múzejnej expozícii v Červenom kláštore. V ostatných rokoch je tam umiestnená digitálna prezentácia Kamaldulského prekladu, ktorá umožňuje študovať originálny text Kamaldulskej Biblie, ako sa zachoval v jedinom rukopisnom exemplári. Bližšie: <http://kb.kapitula.sk/>

Použitá literatúra:

1. GREGOR, Vladimír. Perla z dielne kamaldulských mníchov. In *Rodinné spoločenstvo*. Bratislava, 2002. ISBN 807165-351-9.
2. CHALUPECKÝ, Ivan. P. Romuald Hadbavný – archívny výskum. Historicko-exegetický výskum kamaldulského prekladu biblie 2008 – 2012. In *Zborník II*. Dostupné na internete: <http://www.kapitula.sk/kb/wp-content/uploads/2012/11/I.Chalupecky-II.pdf>
3. JANKOVIČ, Vendelín. Prvý slovenský preklad celého písma svätého. In *Verbum 1*, 1946, str. 22-33.
4. JANKOVIČ, Vendelín. Z kultúrnej činnosti kamaldulov v Červenom kláštore. In *Zborník SNM LXIV*, História 10, 1970, str. 121-131
5. KOVALČÍK, Vlastimil. *Pod erbom severu*. Bratislava: Hojnica, 1997, str. 70 – 76. ISBN 80-967868-0-6
6. LACKO, Michal. Camaldulese hermits in Slovakia – Zobor, Červený kláštor. In *Slovak Studies 5*, Historica 3, str. 99-203
7. MAREK, Miloš. Podiel cirkevných inštitúcií na doosídlení územia Uhorského kráľovstva v stredoveku. In *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia*, VI, 2007, s. 23-38.
8. PAULINY, Eugen. Na okraj kamaldulského písma. In *Verbum 1*, 6-7, 1947, str. 272-276
9. SABOL, Eugén. *Z dejín kódexov a miniatúr na Slovensku*. Martin: Matica Slovenská, 1955, str. 13 -17.
10. SKLADANÁ, Jana: Pramene kamaldulského slovníka z Červeného Kláštora. In *Nové obzory*, č. 13, Košice: Východoslovenské múzeum, 1971, str. 299-311.
11. ŠIMONČIČ, Jozef. Centrálné rehoľné archívy v Ríme ako pramene k dejinám Slovenska. In *Dejiny a kultúra rehoľných komunit na Slovensku*. Trnava : Trnavská univerzita, 1994, s. 23-38.
12. ŠIMONČIČ, Jozef. Romuald Hadbavný a prvý slovenský preklad Svätého písma. In *Pútnik svätovojeťský 2000*. Trnava : SSV, 1999, s. 100-104.
13. ŠTEVÍK, Miroslav – FETKO, Filip. *Rubrum Clastrum – Červený kláštor 1320-2007*. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum, 2007, 40 strán, ISBN 978-80-969234-4-1
14. VOZÁR, Jozef. Archívy kamaldulských kláštorov zo Slovenska v Budapešti. In *O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov*. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 1997, str. 84-93 ISBN 80-967722-0-1

